

SALVADOR DALÍ

11. 5. 1904 – 23. 1. 1989

“Mé dílo je odrazem, jedním z nespočetných odrazů toho, co dělám, píšu, myslím. Každá z mých maleb je pouze částicí mé kosmogonie.” Toto tvrzení výstižně charakterizuje svého autora. Dalí se nikomu nepodobá. Není snadné zůstat stranou jeho hry. Je třeba jí věnovat pozornost, protože i toto dílo patří do určité míry ke hře, ale nesmíme se jím dát strhnout. Neboť jeho dílo vždycky v čemsi překračuje míru.

“Jsem nejmenší blázen na světě, protože jsem si svého bláznovství vědom.” Jeho komplex přehánění byl v podstatě důsledkem sebepoznání, hluboké sebeanalýzy. Dalí bez uzardění přijímal, zdůrazňoval a stavěl na odiv charakteristické stránky své osobnosti, které tradice nebo společenská konstelace odsuzovala či mohla odsuzovat. Jeho nejoblíbenějším tématem bylo, jak se stát géniem. *“Ach, Salvadore,”* uzavíral, *“ted’ už znáš pravdu: když si budeš hrát na génia, staneš se jím!”*

Salvador Dalí, syn notáře, se narodil ve Figuerasu, v katalánské provincii Gerone, 11. května 1904. Katalánský původ je klíčem k celému jednomu aspektu jeho díla. O Kataláncích se říká, že výhradně věří v existenci věcí, které mohou jíst, slyšet, cítit, čichat a vidět. Tento materialistický a kulinární atavismus Dalí nijak nezastíral: *“Vím, co jím. Nevím, co dělám.”* Můžeme se domnívat, že Dalího záliba v penězích byla rovněž katalánskou vlastností. Otevřeně přiznával, že mu při malování působilo velikou radost, že tím vyrábí zlato.

Rodiče jej velmi milovali a v ničem mu nebránili, necelé tři roky před jeho narozením zemřel jeho starší bratr, také po svém otci Salvador. O malování se zajímal již jako malý chlapec, svůj první obraz namaloval r. 1910 ve věku šesti let. V deseti letech objevil impresionistické malířství, když jej otec poslal k jednomu ze svých přátel, impresionistickému malíři Ramonu Pichotovi. Dalí, který v té době teprve hledá vlastní styl, začíná malovat v impresionistickém stylu. Pokouší se rovněž o jiné malířské techniky – pointilismus a koláž. Na obrazy přilepuje mimo jiné kameny, a proto později nazve toto období svého života “dobou kamennou”. Množství dojmů a vizí, které si

Dalí přináší z pobytu u Pichotových v Mouli de la Torre, má později zásadní význam při hledání jeho budoucího estetického postoje.

Roku 1917 chodil Salvador Dalí do malířského kursu profesora Juana Nuñeze Escuele Municipal de Grabado. Učí se a připravuje první výstavu svých děl v městském divadle ve Figueras v roce 1918. Po maturitě na gymnáziu maristů se snažil přimět otce, aby mu dovolil studovat na umělecké akademii v Madridu. V únoru 1921 umírá jeho matka, člověk, který pro něj znamenal na světě ze všeho nejvíce. Později napsal, že si přísahal, že *“světelnými meči, které jednoho dne budou zářit kolem mého slavného jména, vyrvu svou matku smrti a osudu”*.

V Madridu byl přijat na Akademii San Fernando a tam namaloval své první kubistické, pointilistické a divisionistické obrazy, silně ovlivněné Juanem Grisem a italskými futuristy, které obdivoval po celý život. Také jeho zevnějšek měl už tehdy vlastní styl. Nosí kotlety, krátké kalhoty, dlouhý plášť, velký černý plstěný klobouk a lulku, kterou si nezapaloval. Kromě svého podivného úboru provokoval i svým chováním. Podle vlastního doznání nebyl Dalí nikdy jen drzý, ale i hluboce negativistický, byl “princiálně” proti všemu: *“Dítě-král se stalo anarchistou.”* Je zklamán přednáškami na Akademii, povzbuzuje studenty, aby se vzbouřili proti nominaci nového profesora. Na rok byl z Akademie vyloučen a v Geroně jej vzali na několik týdnů do vazby pro politické přesvědčení. V roce 1925 se vrátil na Akademii, po návratu do Madridu byl však stejně arogantní jako dříve a v roce 1926 byl definitivně vyloučen.

Odjíždí do Paříže, kde se setkává s Pablem Picassem. Období impresionistických, pointilistických, futuristických, kubistických a neokubistických “výpůjček” se chýlilo ke konci. Tyto vlivy pro něj nebyly ničím jiným než odrazovým můstkem k vytváření obrazů patřících do jeho osobního světa. Touha zobrazovat city lidí měla stále přednost – např. v obrazech *Med je sladší než krev* a *Husí kůže při zasvěcení*. Totéž platí i pro nutkání pojednávat o hmotě jako rozsáhlé hierarchii ztvárněné koláží: plovoucí korky, zapracované předměty, písek a kamínky, nitě, houby. Platilo to také pro nutkání realizovat prudkou touhu po vytváření objektů nabitých současnými sexuálními symboly. Tato díla vyvolala v Barceloně skandál, především *Ženský akt* a *Neukojená touha*. Dalí se stal přesvědčeným surrealistou. Se svým přítelem Buñuelem, už tehdy cele zapáleným pro film, pracuje na filmu *Andaluský pes*.

Do Cadaquésu přijela řada členů surrealistické skupiny z Paříže, mezi nimi Paul Eluard a jeho manželka Gala. Gala, jak ji všichni nazývali, se jmenovala Jelena Děvulina Djakonova a byla dcerou moskevského advokáta. Stává se středem Dalího života a veškeré jeho činnosti: jeho ženou, modelem, manažerem, jak sama sebe nazývala, jeho múzou. Salvador v ní našel dokonalou životní družku, ženu, která je si jistá jeho nadáním a která má vynikající smysl pro obchod, dokáže spravovat jejich finanční záležitosti. Lásky k ní znamená pro Dalího roztržku s otcem, jenž nehodlá tolerovat sňatek syna s rozvedenou ženou. V té době nachází Dalí s Galou útočiště nedaleko Figueras, v rybářském domku v Port Lligatu. Tam je také krajina, kterou bude Dalí nejčastěji malovat.

V roce 1928 se poznává s André Bretonem, s nímž jej seznámil Miró. Dalí sám přiznává, že ho *“začal okamžitě považovat za svého druhého otce. Surrealistická skupina mi byla jakousi živnou placentou, surrealismus se pro mne stal desaterem. Duch tohoto hnutí přesně odpovídal samé podstatě mé bytosti.”* V surrealistické skupině prožíval Dalí nejčinnější léta svého života – až do roku 1934, kdy byl za jednoho ze svérázných vystoupení André Bretona ze skupiny vyloučen. Proti metodám surrealismu, usilujícím vyjádřit podvědomí prostřednictvím snů, staví Dalí naprosto upřímně snahu o racionální využití podvědomí, fúzi racionálního s iracionálním, skutečného s vymyšleným. *“Móda surrealistických objektů znevážila předchozí takzvané “snové období” a pohřbila ho. Nic se teď nezdálo nudnější... Surrealistický objekt vytvořil novou potřebu skutečnosti.”* Surrealisté si právem dělali starosti a cítili se napadeni Dalího hlučnými vynálezy, neboť Dalí se začal považovat za jediného autentického představitele tohoto hnutí.

Takřka v témže okamžiku, kdy se rozchází se surrealisty, navazuje styky se světem velkého finančního kapitálu ve Spojených státech. V roce 1934 se Dalí poprvé vydal do New Yorku, kde se již o rok dříve uskutečnila jeho samostatná výstava. Svými surrealistickými, paranoidně delirickými výstupy si okamžitě získal americkou veřejnost. Svět reklamy mu otevřel dveře. Navrhuje úpravy výkladních skříní, reklamní plakáty, vzory látek, kravat, modely dámských šatů. Surrealisté nedovedou jeho nenasytnost přenést přes srdce. Hanlivou přezdívku *“Avida Dollars”* (Dolarový Hamoun), kterou mu dal Breton, přijal Dalí s plným porozuměním: *“Michelangelo také navrhoval pro papeže podvazky a uniformu vatikánské švýcarské gardy.”* Ve Spojených

státech pobýval víckrát až do roku 1948 a po celou dobu nepřestal působit překvapivým a výstředním způsobem, takže pro Američany představoval samotné vtělení surrealismu. Každým rokem se však také vracel na celé léto do Port Lligatu, který postupně proměnil v honosnou rezidenci.

Roku 1936 zuřila ve Španělsku občanská válka a Dalí s Galou místo pobytu v Port Lligatu cestovali po Evropě, zejména po Itálii. *“Španělská občanská válka nezměnila ani jednu mou ideu. Hnus a odpor k jakékoli revoluci u mne nabyly téměř patologických rysů, zároveň jsem však nechtěl, abych byl nazýván reakcionářem. Já jsem myslel prostě dál a nechtěl jsem nic jiného, než být Dalím. Hned se však kolem mne plížila hyena veřejného mínění a s uslintanou výhrůžkou svých nedočkavých zubů ode mne vyžadovala, abych se konečně rozhodl být stalinistou nebo hitlerovcem. Ne! Ne! Ne! A tisíckrát ne! Zůstanu navždy a až do smrti tím, kým jsem byl, Dalím a pouze Dalím. Nevěřil jsem ani v komunistickou revoluci, ani v nacionálně socialistickou revoluci, ani v jinou revoluci. Věřil jsem jen v nejvyšší skutečnost tradice...”* Zatímco jeho přítele Garcia Lorku Frankovi přívrženci v jeho rodné Granadě zastřelili, studoval Dalí renesanci; onu renesanci, kterou chtěl po válce jako první hlásat. Tento postoj mu zřejmě vyčítali jako typický příklad jeho povrchnosti a frivolnosti.

Aby zapomněl na občanskou válku, vydal se Dalí na cesty. Roku 1938 uskutečnil svůj sen a setkal se se Sigmundem Freudem. Schůzku mu zprostředkoval Stefan Zweig. Dalí si z této návštěvy, která mu velmi polichotila, uchoval v paměti především to, že mu Freud udělil v jeho očích nejkrásnější vyznamenání, když o něm řekl: *“Nikdy jsem neviděl nikoho, kdo je tak skrz naskrz Španěl. Jaký fanatik!”*

Válečné nepokoje a zmatky přinutily Dalího opustit Evropu. Na palubě lodi Excambión odplul s Galou do New Yorku, kde je čekal osmiletý exil. Jeho americká léta překypovala činností: spolupracoval pravidelně s velkými časopisy, inscenoval nové balety, pro které tvořil také scénu a kostýmy, ilustroval, během několika týdnů napsal svůj první román *Ukryté tváře*, navrhoval reklamu, klenoty, pořádal výstavy. V těchto letech se seznámil také s fotografem Phillipem Halsmanem, s nímž spolupracoval až do jeho smrti v roce 1979.

Na Dalího obrazech z amerického období vycházejí barvy, prostor a často i krajina stále ze vzpomínek na Katalánsko, i když lidé v něm jsou Američané. Dalí se odvážil dřív než jiní namalovat láhev Coca-Coly, všiml si problémů černochů a dělal si

legraci z kultu americké kopané; to všechno sloučil v jediném obraze nazvaném *Poezie Ameriky*. V Dalího díle je vždy přítomen Sigmund Freud, i když je od určité doby zdůrazňován náboženský aspekt.

Tvář války namaloval Dalí v Kalifornii na konci roku 1940. Dílo předjímá hrůzy, které měla druhá světová válka většinou teprve přinést. Hrůzný obličej s očima smrti je původně retrospektivní odezvou španělské občanské války.

První atomová bomba, která byla 6. srpna 1945 svržena na Hirošimu, způsobila Dalímu šok. Tuto událost zpracoval v dílech *Melancholická atomová a uranová idyla*, *Apoteóza Homéra* nebo *Tři sfingy z Bikini*. Zavedl na nich novou techniku, kterou nazval "nukleárním" či "atomovým malířstvím" a která vyvrcholila v mistrovském díle *Leda atomica*. Pro Dalího byla atomová bomba začátkem nové éry: podlehl mysticismu – jadernému mysticismu. Za rozhodující okamžik svého obratu Dalí uvádí: "*Výbuch atomové bomby dne 6. srpna 1945 mnou seizmicky otřásl. Od té doby je atom hlavním předmětem mého myšlení. Mnohé scénérie, které jsem v tomto období namaloval, vyjadřují ohromný strach, který se mě zmocnil při zprávě o výbuchu atomové bomby. K analýze světa jsem použil své paranooidně kritické metody. Chci poznat a pochopit skryté síly a zákony věcí, abych je ovládl. Mám geniální vnuknutí, že vládnu neobyčejnou zbraní, abych pronikl k jádru skutečnosti: mysticismus – hluboká intuitivní znalost všeho, přímé spojení se vším, absolutní představa díky Pravdě, díky Bohu.*" Od tohoto okamžiku až do konce života Dalí uplatňoval vyhlášené mystické principy v dílech, která ještě stvořil a k nimž patří mnohé mistrovské obrazy.

Poté co si ujasnil směr a stanovil podmínky svého nového vývoje, cítil se připraven k návratu do Evropy. V červenci 1948 odcestovali s Galou do Port Lligatu. Především chtěl znovu oživit svou malířskou tvorbu a vystřídat své tradiční náměty náměty náboženskými. V klasické ikonografii křesťanství chtěl najít možnost, jak prozkoumat jinou oblast umění: oblast sakrálna. Ještě v New Yorku namaloval *Pokušení svatého Antonína*. Rozhodl se, že se bude nadále věnovat trojí syntéze klasického malířství, atomového věku a výrazného spiritualismu. Jedním z Dalího nejznámějších obrazů je bezpochyby *Kristus svatého Jana z Kříže*.

V letech 1958-59 namaloval *Objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem*; obraz znamenal důležitý krok v Dalího vývoji. Poprvé se při úzkostlivém setrvání na své dřívější technice odvážil přistoupit k práci způsobem, který sám charakterizoval jako

částicové období. Z mistrovských děl posledního období zaujímá bezesporu nejvýznamnější místo *Lov tuňáků* spolu s *Halucinogenním toremem*.

Dalí uvažoval o všemožných cestách nesmrtnosti, mezi jinými se zabýval také nesmrtností pomocí holografie. Byl přímo posedlý vášní po třetí dimenzi a stále hledal metody vytváření iluze prostorové plastičnosti v lidském oku. Doufal, že když se mu to podaří, bude se moci posunout do čtvrté dimenze, tudíž do nesmrtnosti. Jeho první hologram byl vystaven v roce 1972 v Knoedlerově galerii v New Yorku.

Po roce 1960 se v jeho umění objevily stereoskopické práce, v té době také experimentoval s klasickou stereomalbou.

Zatímco Dalí čekal na svou nesmrtnost, byl zahrnován poctami. Byl vyznamenán Velkým křížem Isabely Katolické, nejvyšším španělským řádem. V roce 1978 byl zvolen přidruženým zahraničním členem francouzské Académie des Beaux Arts de l'Institut de France. Dostal též nabídku na zřízení Dalího muzea ve svém rodišti Figuerasu, které sám navrhl až po nejmenší detaily.

Velká katastrofa jej postihla 10. června 1982, kdy zemřela Gala a Dalí zůstal sám. Chtěl poté spáchat sebevraždu dehydratací. Byl přesvědčen, že mu dehydratace a návrat do larválního stadia zajistí nesmrtnost. Nepředvídal však, že po dlouhém hladovění nebude moci pozřít vůbec nic. Byl pak až do konce života odkázán na nosní sondu, kterou přijímal kaše a tekutou stravu. Dalším jeho postižením byla ztráta hlasu. Až do svého skonu však řídil dál obchodní záležitosti a dával pokyny nutné k realizaci všech projektů, na kterých mu záleželo.

Udělal si čas i na to, aby stanovil podrobnosti svého pohřbu a vydědil Katalánsko, jež mu odmítlo povinný respekt, ve prospěch krále Juana Carlose a španělského státu. Poznamenal: *“Davy lidí se chodí dívat na moje obrazy a budou chodit i v budoucnu, protože jejich mlhavé, probouzející se instinkty jim říkají, že jsou v mém díle ukryty poklady a že je dosud nikdo nespatriil. Neumělecké poklady se budou měnit v umělecké.”*

Zemřel na srdeční slabost 23. ledna 1989 a podle svého přání byl pohřben do krypty svého muzea ve Figuerasu, ke svým obrazům a objektům.